

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕДИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують формування готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення, зокрема формування мотивації та потреби у професійному самовдосконаленні, створення у студентському колективі сприятливої атмосфери для прояву активності кожного студента, розвиток самостійності студентів, а також педагогічне керівництво цим процесом.

The article based on an analysis of the general spring base determined values of the activities Podilska education. The article reasonably pedagogical conditions that ensure the formation of future doctors readiness for professional learning, including the formation of motivation and needs in a professional manner, create a student team a conducive atmosphere for expression of each student to empower students and educational leadership this process.

Сучасні трансформації суспільства витіснили концепцію «освіта на все життя» концепцією «освіта впродовж життя», яку було прийнято світовим співтовариством і яка стала основою для програми ЮНЕСКО «Освіта для XXI століття». У документі зазначено, що освіта не повинна закінчуватися отриманням диплому – вона має тривати протягом усього життя, забезпечуючи розширення і поглиблення світогляду людини. Самовдосконалення особистості на сьогодні стає провідним засобом і пріоритетною метою освіти. Цим визначається необхідність перегляду змісту, форм й методів професійної підготовки з орієнтацією на таку «модель фахівця», коли головним стає формування такої особистості, що розвивається, що готова самостійно поповнювати свої знання після закінчення навчального закладу. Для успішної професійної підготовки майбутніх лікарів важливо визначити форми і методи організації керівництва такою тонкою сферою виховного впливу, як самовиховання та професійне самовдосконалення. З огляду на це, **метою статті** є визначення основних педагогічних умов підготовки майбутніх медиків до професійного самовдосконалення

Питання щодо педагогічних умов забезпечення професійного самовдосконалення стали предметом уваги у вітчизняній педагогіці в основному у другій половині ХХ ст. У цей час активізувався педагогічний пошук покращення підготовки учнів до самоосвіти та самовиховання. Саме тоді учнів було визнано не просто об'єктами, але й суб'єктами навчання, що дало можливість говорити про перехід від «формуючої» педагогіки до «розвиваючої». Учені почали досліджувати пізнавальні інтереси учнів (М. М. Скаткін, Г. І. Щукіна), передумови самостійного виконання учнями творчих завдань та особливості розвитку їх самостійності (А. К. Громцева, В. В. Бондаревський, Є. В. Заїка). У цей час І. Я. Лернер, О. М. Матюшкін, В. Оконь розробили концепції проблемного навчання, а Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов, П. Я. Гальперін – розвиваючого, І. Д. Бех, О. О. Бодалєв, Д. Б. Ельконін, А. Г. Ковальов, А. В. Петровський, О. М. Леонтєв, А. В. Мудрик, В. О. Сухомлинський, І. С. Якиманська – особистісно орієнтованого навчання.

Щодо професійної освіти необхідно зазначити, що на сьогодні розроблено кілька концептуальних підходів до підготовки фахівців. Аналіз професіоналізації особистості в межах теорії діяльності здійснили Ю. М. Забродін, О. А. Конопкін, О. М. Леонтєв, Б. Ф. Ломов, В. Д. Шадриков та ін., психологічні концепції професійного становлення та професійного розвитку особистості в рамках особистісно-розвивального підходів розробили Г. О. Балл, Є. О. Климов, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна, Б. О. Федоришин, в рамках акмеологічного підходу – А. А. Деркач, Н. В. Кузьміна, В. А. Семиченко, А. П. Ситніков, Т. А. Ясюкова. Дослідники однак не в тому, що для самовдосконалення особистості

найважливіше значення має гуманістична освітня парадигма. У цьому випадку студент стає повноцінним суб'єктом навчально-виховного процесу та свого життя.

Проблеми організації навчання з акцентом на необхідності формування готовності до професійного самовдосконалення досліджувала К. А. Абульханова-Славська. Дослідниця вважає, що керівництво процесом самовдосконалення студентів буде більш ефективним, якщо розглядати його як складну функціональну систему, що має свою логіку розвитку й відносно самостійні етапи: 1) самоусвідомлення і прийняття рішення на самовдосконалення; 2) планування й вироблення програми самовдосконалення; 3) безпосередня практична діяльність з виконання поставлених завдань в роботі над собою; 4) самоконтроль і самокорекція цієї діяльності [5: 235].

Для визначення основних умов, необхідних для формування готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення, ми враховували характеристики цього процесу. Дослідження сутності процесу професійного самовдосконалення показало, що стан готовності характеризується насамперед потребою в професійному самовизначенні на основі переконаності в його значимості. Вчені (Л. І. Божович, І. В. Зайцева, С. С. Занюк, В. С. Лукіна, І. В. Подтикан) однак в тому, що становлення майбутнього майстра своєї справи залежить від того, що сам студент зробить з себе: від його установок, інтересів, потреб, активності при здобутті наукових знань й умінь, від цілеспрямованості при роботі над собою. Активна позиція студента щодо своєї особистості, своєї майбутньої професійної діяльності є найважливішим мобілізуючим фактором і зарядом для саморозвитку. К. А. Абульханова-Славська підкреслює, що «якщо джерело професійного самовдосконалення знаходиться в соціальному оточенні, то рушійні сили цього процесу потрібно шукати в самій особистості – серед мотивів професійного самовдосконалення. Звідси і висновок: для того, щоб успішно керувати процесом самовдосконалення, необхідно вирішити двоєдине завдання – створювати відповідні умови повсякденної професійної діяльності й формувати у людини відповідні потреби та мотиви [5: 233]. З урахуванням цього можна стверджувати, що **важливою педагогічною умовою формування готовності майбутнього лікаря до професійного самовдосконалення є формування у нього мотивації, потреби у цьому.**

Л. Г. Подоляк та В. І. Юрченко вказують, що для підвищення мотивації студентів до професійного самовдосконалення важливо поєднувати групові та індивідуальні форми навчальної діяльності, співвідносити навчальний матеріал з майбутньою професійною діяльністю, моделювати ситуації, які вимагають підтримки або спонукання до діяльності та ін. Учені вважають, що для забезпечення професійної мотивації навчання студентів велике значення має:

- ознайомлення їх з майбутньою професійною діяльністю та її суспільною значущістю, з вимогами, які вона висуває до знань, умінь і якостей особистості фахівця;
- створення уявлень про професіонала з обраної спеціальності, усвідомлення ближніх (безпосередніх) і кінцевих (перспективних) цілей професійного навчання;
- складання позитивного «Образу-Я», адекватної професійної самооцінки студента;
- формування ціннісних орієнтацій, що пов'язані з професійною діяльністю;
- підтримання допитливості й «пізнавального» психологічного клімату в студентській академічній групі [4: 164].

На думку Т. В. Шестакової, важливими шляхами і засобами стимулювання студентів до активності, самостійності, накопичення особистісного досвіду є різні новітні технології: діалогічні форми і методи освіти й виховання (групові дискусії, аналіз соціально-професійних ситуацій, діалогічні лекції); активні та евристичні методи (мозковий штурм, синектика та ін.); тренінгові технології (тренінг рефлексивності, професійно поведінковий тренінг та ін.). Вони спрямовані на постійне збагачення досвіду творчості, формування механізмів самопізнання, самоорганізації та самореалізації особистості, сприяють розкриттю особистісного потенціалу студентів [9: 36–37].

Необхідно підкреслити, що таку роботу можна проводити тільки в колективі, відкритому для прояву індивідуального «Я» особистості, її активності та творчості. **З огляду на це ще однією умовою формування готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення ми називаємо створення у студентському колективі сприятливої атмосфери для прояву активності кожного студента, його особистісного розвитку.**

Про значення колективу для самовдосконалення особистості говорив і В. О. Сухомлинський. Він писав: «Самоосвіта – це не механічне поповнення знань, не замкнутість і відірваність від людей, а живі людські взаємовідносини. Інтелектуальне життя школи немислиме без тонких взаємин, в яких людина відкривається перед людиною як велике духовне багатство. Суть їх полягає в обміні знаннями, вміннями» [7: 426].

С. Б. Єлканов довів, що група за відповідних умов має великий вплив на розвиток своїх членів. Студенти краще усвідомлюють необхідність розвитку в себе необхідних якостей, якщо вони стають об'єктом обговорення в товариському колі, якщо члени колективу проявляють ціннісне ставлення до цих якостей у повсякденному житті. Але головне, що впливає на самовдосконалення окремої особистості, – це спільна пізнавальна діяльність. Участь в колективній пізнавальній діяльності стає також засобом інтелектуального самовдосконалення [3: 79–80].

Дослідники Г. О. Балл, А. О. Вербицький, В. М. Вергасов, О. М. Матюшкін, І. Ф. Харламов, Т. І. Шамова, Г. І. Щукіна також вважають, що бути творцем свого професійного самовдосконалення особистість може лише за умови відповідальної самотворчості. Для цього викладач, на думку вчених, повинен орієнтувати студентів не на зовнішні спонуки, а вибудовувати тонкі, людські зв'язки, що дозволяють виявити різні грані їх особистості. Як показало дослідження й особистий досвід автора, найбільш плідно готовність до самовдосконалення формується в умовах міжособистісної комунікації, реалізованої у формі діалогу.

Необхідно зазначити, що професійне самовдосконалення не можливе й без самовиховної діяльності, що полягає в саморозвитку властивостей своєї особистості, психічних процесів, професійних якостей і вмінь. Окрім формування мотивації, потреби майбутніх лікарів у професійному самовдосконаленні, створення сприятливої атмосфери у студентських групах, організації відповідної навчальної діяльності студентів та використання необхідних форм та методів роботи у навчальному процесі, важливе значення має також самостійна робота студентів. З огляду на це, ще **однією умовою формування готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення можна назвати розвиток їх самостійності через організацію самоосвіти та самовиховання.** Самостійність є найбільш істотною ознакою людини і як особистості, і як суб'єкта діяльності. С. У. Гончаренко вважає, що «самостійність характеризується сукупністю знань, умінь і навичок, якими володіє особистість, ставленням особистості до діяльності, її результатів і умов здійснення» [1: 297]. Самостійність можна розглядати і як властивість особистості, і як здатність, і як показник активності людини, і як критерій її зрілості в тій або іншій сфері соціальної практики.

Л. Г. Подоляк та В. І. Юрченко вважають, що для розвитку самостійності в студентів потрібно формувати такі вміння:

- планувати відповідність виконання навчальних завдань, визначати і систематизувати розумові та практичні дії (методи і засоби), які необхідні для цього;
- самостійно контролювати свої дії, зіставляючи їх з метою; якщо є потреба, то потрібно узгоджувати їх між собою, коригувати, уточнювати й регулювати їх застосування;
- оцінювати результати своєї роботи та визначати подальші її перспективи [4: 171].

Самостійність необхідна і чітко виявляється у самоосвіті та самовихованні студентів. Дослідники, зокрема М. Н. Скаткін та Б. Ф. Райський, вважають, що для самоосвітньої діяльності студентів важливе значення має організація навчального процесу: «для

формування в суб'єктів навчання готовності до безперервної самоосвіти потрібно включити самоосвіту в навчальний процес як об'єктивно необхідне заняття. Це не нав'язування додаткової, позапрограмної роботи, а зміна характеру навчальної роботи» [6: 67]. На думку А. К. Громцевої, «основним шляхом, який допомагає в оволодінні всім комплексом компонентів самоосвітньої діяльності, є насамперед відповідна організація навчальної роботи» [2: 32].

Б. Ф. Райський та М. Н. Скаткін визначили декілька основних шляхів, що забезпечують введення самоосвіти у навчальний процес:

- рекомендування викладачем на занятті додаткових джерел, зокрема книг, журнальних статей, телепрограм;
- включення до завдань для самостійної роботи питань, що передбачають самоосвітню діяльність (знайти свої приклади для ілюстрації вивченого, відповісти на проблемні питання, сконструювати таблицю чи графік);
- включення в завдання для самостійної роботи студентів, в плани семінарських та лабораторних робіт, в тематику наукових конференцій таких питань, що стимулювали б студентів до самостійного пошуку джерел, необхідних для виконання завдань з подальшим їх опрацюванням;
- надання студентам чи стимулювання їх самостійності при конкретизації планів-семінарів, семінарських, лабораторних та інших практичних робіт;
- стимулювання на заліках та іспитах тих студентів, які обізнані з додатковою літературою, які самостійно знайшли нову літературу [6: 67–68].

Ми також вважаємо, що основне, чого потрібно навчити студентів, – це працювати з книгою. В. О. Сухомлинський вважав, що «без самостійного читання не можливий свідомий вибір життєвого шляху. Щоб зацікавленість чимось не виявилась скороминущою і випадковою, хай в роки отрочства людина багато читає, думає, шукає; хай інтелектуальне життя тісно пов'язується з творчими, трудовими інтересами. Самоосвіта якраз і являє собою єдність оволодіння знаннями на уроках і тієї самостійної інтелектуальної праці вдома, над книжкою, в якій виражається тривалий процес становлення нахилів, здібностей, покликання» [7: 424].

Окрім роботи з книгою Б. Ф. Райський та М. Н. Скаткін виділяють самоосвітні уміння студентів, необхідні для слухання та запису усного мовлення. Зокрема, учені вважають, що студенти повинні уміти складати план прослуханої лекції, записувати висновки на основі прослуханого, складати тези прослуханої лекції, конспектувати все викладене та опрацьовувати записи [6: 84]. Отже, включення самоосвіти в навчальний процес передбачає послідовне навчання студентів видам та прийомам самостійної роботи із зростаючою мірою самостійності як на аудиторних заняттях, так й на позааудиторних заняттях, пропаганду самоосвіти через роз'яснення і показ її значення в житті, заохочення студентів за використання інформації, отриманої шляхом самоосвіти, за успіхи в самостійній роботі з розширення знань.

Необхідно вказати на те, що активізація діяльності та особистісного вияву студентів не зменшує ролі викладача у навчально-виховному процесі, а вимагає від нього високої педагогічної майстерності. Про важливе значення вчителя писав В. О. Сухомлинський. Він зазначав: «Я не можу без сердечного болю думати про те, що в багатьох школах сидять за партами похмурі, насторожені або байдужі до всього двієчники. Це дзеркало низької педагогічної культури нашої, шановні колеги-вчителі» [7: 426].

У загальному для формування у майбутніх лікарів самостійності в процесі самоосвіти та самовиховання викладач повинен: вивчати здібності студентів, аналізувати сформований рівень їх готовності до самовдосконалення, умови та мету побудови роботи з ними; організувати діяльність щодо визначення мети й прийняття її кожним студентом (проекування програми вирішення виявлених суперечностей); визначати способи формування пізнавальної самостійності студентів; здійснювати організацію контролю,

самоконтролю; оцінювати роботу кожного студента залежно від рівня формування компетентності та якості організації всіх попередніх етапів.

Організація такої роботи вимагає також від викладача творчості, гнучкості, здатності до імпровізації, до постійного осмислення змін, розвинутої педагогічної свідомості та самосвідомості, рефлексії, емпатії, гуманістичної спрямованості та ін. Л. М. Черчата зазначає, що саме це є найбільш відповідальною ланкою роботи викладача, адже студенту не завжди вдається мобілізувати себе на самостійне оволодіння новими знаннями: не вистачає самодисципліни, вміння організувати свої заняття. Роль і покликання викладача – допомогти мобілізувати студента на рівні усвідомленої необхідності пошуку нового. Викладач має виступати не тільки як транслятор наукової інформації, а, перш за все, як організатор навчально-пізнавальної діяльності студента. Він організовує самостійну позааудиторну роботу, створює методично-інформаційне забезпечення, контролює виконання завдання [9: 31–32]. З огляду на це ***ще однією умовою формування готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення є відповідне педагогічне керівництво цим процесом через індивідуальний підхід до кожного студента та налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії між студентами і викладачами, побудова педагогічного процесу на принципах діалогу.***

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виділити декілька педагогічних умов, що забезпечують формування готовності майбутніх лікарів до професійного самовдосконалення. Це насамперед формування у студентів мотивації та потреби у професійному самовдосконаленні, створення у студентському колективі сприятливої атмосфери для прояву активності кожного студента, розвиток самостійності студентів, а також педагогічне керівництво цим процесом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко / Під ред. С. Головка. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
2. Громцева А. К. Формирование у школьников готовности к самообразованию. – М.: Педагогика, 1983. – 145 с.
3. Елканов С. Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя: Уч. пос. – М.: Просвещение, 1989. – 189 с.
4. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008. – 352 с.
5. Психология и педагогика: Уч. пос. / Под ред. К. А. Абульхановой, Н. В. Васиной, Л. Г. Лаптева, В. А. Слостенина. – М.: Совершенство, 1998. – 320 с.
6. Руководство самообразованием школьников / Под ред. Б. Ф. Райского, М. Н. Скаткина. – М.: Просвещение, 1983. – 127 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. – Т.3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – К.: Радянська школа, 1977. – 670 с.
8. Черчата Л. М. Самостійна діяльність як стратегія розвитку майбутнього фахівця у контексті світових традицій і вітчизняного досвіду // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – №5. – С. 26–33.
9. Шестакова Т. В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тетяна Віталіївна Шестакова. – К., 2006. – 244 с.